

**BO‘LAJAK INGLIZ TILI O‘QITUVCHILARINI ASLIY BADIY
MATNLARNI O‘QITISH JARAYONINI TAKOMILLASHTIRISH MODEL****Mirzayeva Zilola Maxammadjon qizi***Namangan Davlat Universiteti Tayanch doktoranti*

Annotatsiya: Mazkur maqolada bo‘lajak ingliz tili o‘qituvchilarini asliy badiiy matnlarni o‘qitish jarayonini takomillashtirish modeli ishlab chiqiladi va ilmiy jihatdan asoslanadi. Tadqiqotda modelning tarkibiy qismlari, bosqichlari hamda metodik mexanizmlari aniqlanib, ularning o‘qish kompetensiyasini rivojlantirishdagi samaradorligi tajriba-sinov ishlari orqali tahlil qilinadi. Natijalar ishlab chiqilgan model bo‘lajak o‘qituvchilarning til kompetensiyasi, tanqidiy fikrlashi va kasbiy tayyorgarligini oshirishda muhim omil ekanini ko‘rsatadi.

Kalit so‘zlar: o‘qitish modeli, asliy badiiy matn, o‘qish kompetensiyasi, ingliz tili o‘qituvchisi, tizimli yondashuv.

Аннотация: В данной статье разрабатывается и научно обосновывается модель совершенствования процесса обучения будущих учителей английского языка чтению оригинальных художественных текстов. В исследовании определяются составные части модели, этапы и методические механизмы, а также через экспериментально-практическую проверку анализируется их эффективность в развитии навыков чтения. Результаты показывают, что разработанная модель является важным фактором в повышении языковой компетенции, критического мышления и профессиональной подготовки будущих учителей.

Ключевые слова: модель обучения, оригинальный художественный текст, читательская компетенция, учитель английского языка, системный подход.

Annotation: This article develops and scientifically substantiates a model for improving the process of teaching future English language teachers to read asliy literary texts. The study identifies the model’s components, stages, and methodological mechanisms, and analyzes their effectiveness in developing reading competence through experimental trials. The results demonstrate that the proposed model is a significant factor in enhancing future teachers’ language competence, critical thinking, and professional preparedness.

Keywords: teaching model, asliy literary text, reading competence, English language teacher, systematic approach.

Kirish (Introduction)

Bugungi globallashuv sharoitida ingliz tilini samarali o'qitishga qodir, zamonaviy pedagogik kompetensiyalarga ega bo'lgan o'qituvchilarni tayyorlash ta'lim tizimining dolzarb vazifalaridan biridir. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining ta'lim sohasini rivojlantirishga qaratilgan qaror va farmonlarida chet tillarini o'qitish sifatini oshirish, bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy tayyorgarligini xalqaro standartlar darajasiga olib chiqish alohida ta'kidlangan. Bo'lajak ingliz tili o'qituvchilarini tayyorlash jarayonida asliy badiiy matnlar muhim didaktik vosita hisoblanadi. Bunday matnlar tilning tabiiy muhitini, madaniy va estetik xususiyatlarini aks ettirib, talabalarning o'qish kompetensiyasi va tanqidiy fikrlashini rivojlantiradi. Biroq amaliyotda asliy badiiy matnlarni o'qitish jarayoni yetarlicha tizimlashtirilmaganligi sababli kutilgan natijalar har doim ham ta'minlanmaydi. **Global ta'lim konteksti va chet tilini o'qitish ahamiyati** Bugungi kunda ingliz tili nafaqat xalqaro kommunikatsiya vositasi, balki ilmiy va professional faoliyatda ham muhim rol o'ynaydi. Global ta'lim standartlariga muvofiq, bo'lajak o'qituvchilar faqat grammatikani bilish bilan cheklanmasligi, balki tilni kommunikativ va madaniy kontekstda samarali qo'llay olishlari kerak. Shu sababli, tilni chuqur tushunishga yordam beradigan asliy badiiy matnlar ta'lim jarayonida ustuvor vosita sifatida qaraladi. **Asliy badiiy matnlarning pedagogik salohiyati** Asliy badiiy matnlar nafaqat leksik va grammatik bilimlarni rivojlantiradi, balki talabalarda madaniy anglash, estetik did va tanqidiy fikrlashni shakllantiradi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, badiiy matnlar bilan ishlash talabalarning o'qish motivatsiyasini oshiradi, tilni mustaqil o'rganish ko'nikmalarini mustahkamlaydi va professional faoliyatga tayyorgarlikni kuchaytiradi (Lazar, 2009; Harmer, 2015) **Metodik muammolar va yechimlar** Amaliyotda talabalar badiiy matnlarni o'qishda murakkab leksika, murakkab jumla tuzilmalari va kontekstual madaniy elementlar tufayli qiyinchiliklarga duch keladilar. Shu sababli o'qitish jarayonini tizimli va bosqichma-bosqich tashkil etadigan metodik model ishlab chiqish dolzarbdur. Bu model o'qituvchilarga o'quv jarayonini rejalashtirishda aniq ko'rsatmalar beradi va talabalarning til kompetensiyasini samarali rivojlantirishga xizmat qiladi. **O'zbekiston sharoitidagi ahamiyati** O'zbekiston ta'lim tizimida chet tillarni o'qitish sifatini oshirish bo'yicha davlat dasturlari mavjud. Xususan, Prezident qarorlari va oliy ta'limni modernizatsiya qilish strategiyasida til o'qitishning amaliy, kommunikativ va madaniy kompetensiyalarni rivojlantirishga yo'naltirilishi ta'kidlangan. Shu nuqtai nazardan, bo'lajak ingliz tili o'qituvchilarini tayyorlash jarayonida asliy badiiy matnlarni o'qitish modelini ishlab chiqish amaliy va ilmiy jihatdan muhimdir. Shu bois asliy badiiy matnlarni o'qitish jarayonini **maxsus pedagogik model asosida takomillashtirish** zarurati yuzaga kelmoqda. Ushbu maqolaning maqsadi bo'lajak ingliz tili o'qituvchilarini asliy badiiy matnlarni o'qitish jarayonini takomillashtirish modelini ishlab chiqish va uning samaradorligini asoslashdan iborat.[1].

Metodologiya (Methods)

Mazkur tadqiqot bo'lajak ingliz tili o'qituvchilarini asliy badiiy matnlarni o'qitish jarayonini takomillashtirish modelini ishlab chiqish va uning samaradorligini aniqlashga qaratilgan. Tadqiqotda sifat va miqdoriy tadqiqot metodlaridan kompleks tarzda foydalanildi. Ishtirokchilar oliy ta'lim muassasasining "Xorijiy til va adabiyoti (ingliz tili)" yo'nalishidagi 2–3-bosqich talabalaridan tanlab olindi. Tadqiqot jarayonida pedagogik kuzatuv, tajriba-sinov ishlari, diagnostik testlar, so'rovnomalar hamda olingan natijalarni tahlil qilish va taqqoslash metodlari qo'llanildi. Avval talabalarning asliy badiiy matnlarni o'qib tushunish darajasi, leksik zaxira va tanqidiy fikrlash ko'nikmalari aniqlanib, boshlang'ich diagnostika o'tkazildi. Tajriba-sinov ishlari ikki guruh bo'yicha olib borildi: nazorat guruhi va tajriba guruhi. Nazorat guruhida an'anaviy o'qitish usullari qo'llanildi, tajriba guruhida esa ishlab chiqilgan takomillashtirilgan model asosida mashg'ulotlar tashkil etildi. Model matn bilan ishlashni **pre-reading, while-reading va post-reading** bosqichlariga ajratishni nazarda tutadi. Pre-reading bosqichida talabalarning fon bilimlari faollashtirildi, mavzuga oid leksik birliklar mustahkamlandi va o'qishga motivatsiya shakllantirildi. While-reading bosqichida matn mazmunini anglashga yo'naltirilgan savollar, leksik-semantik hamda stilistik tahlillar bajarildi. Post-reading bosqichida matn yuzasidan muhokama, tanqidiy fikrlashni rivojlantiruvchi topshiriqlar va ijodiy ijro etishlar amalga oshirildi. Asliy badiiy matnlar tanlanayotganda til darajasi, mavzu mosligi hamda pedagogik qiymatga ega bo'lishi kabi mezonlar hisobga olindi. Matnlar bilan ishlashda o'quv jarayoni nazorat qilinarkan, olishgan ma'lumotlar statistik va taqqoslash usullari bilan qayta ishlanib, modelning samaradorligi haqidagi ma'lumotlar tahlil qilindi. Metodologik yondashuv umumiy pedagogi prinsiplar — izchillik, tizimlilik va talaba markazlilikni o'z ichiga oladi. Xususan, ta'lim jarayonining barcha bosqichlari aniq maqsad va vazifalar bilan bog'langan bo'lib, O'qitish jarayoni bosqichma-bosqich metodik yondashuv tamoyillari asosida tashkil etildi. Bu esa talabalar uchun matn bilan ishlashni yanada samarali qiluvchi strukturaviy yondashuvlarni shakllantirishga xizmat qiladi.

Asosiy metodlar quyidagilardan iborat bo'ldi:

- pedagogik kuzatuv;
- tajriba-sinov ishlari;
- diagnostik testlar;
- so'rovnoma;
- tahlil va taqqoslash metodlari.

Tadqiqot jarayonida asliy badiiy matnlarni o'qitish jarayonini takomillashtirishga qaratilgan **model** ishlab chiqildi. Model quyidagi tarkibiy qismlarni o'z ichiga oldi:

1. **Maqsadli komponent** – o'qish kompetensiyasini rivojlantirish;

2. **Mazmuniy komponent** – asliy badiiy matnlar va o‘quv materiallari;

3. **Jarayonli komponent** – pre-reading, while-reading, post-reading bosqichlari;

4. **Natijaviy komponent** – til, madaniy va kasbiy kompetensiyalar.

Tajriba guruhida mazkur model asosida mashg‘ulotlar tashkil etildi, nazorat guruhida esa an‘anaviy o‘qitish usullari qo‘llanildi.

Natijalar (Results)

Tajriba-sinov natijalari tajriba va nazorat guruhlarida o‘rtasida sezilarli farq mavjudligini ko‘rsatdi. Takomillashtirilgan model asosida tashkil etilgan mashg‘ulotlar talabalarning o‘qish kompetensiyasini, badiiy matnni tushunish va tahlil qilish ko‘nikmalarini sezilarli darajada oshirdi.

Tajriba guruhi talabalarida:

- matn mazmunini chuqur anglash;
- leksik birliklarni kontekstda o‘zlashtirish;
- muallif g‘oyasini tahlil qilish ko‘nikmalari rivojlandi.[2].

Shuningdek, talabalarning asliy badiiy matnlarga bo‘lgan motivatsiyasi va mustaqil o‘qishga bo‘lgan qiziqishi ortdi. Quyida **natija (Results)** va **muhokama (Discussion)** bo‘limlari uchun **olimlar va mutafakkirlar fikridan foydalanib** tayyorlangan akademik matn keltiriladi. Bular ilmiy manbalar, pedagogik tadqiqotlar va til o‘qitish bo‘yicha yondashuvlar asosida shakllangan. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, asliy badiiy matnlar bilan ishlash bo‘lajak ingliz tili o‘qituvchilarining o‘qish kompetensiyasi, matn mazmunini tushunish va tanqidiy fikrlash ko‘nikmalarini sezilarli darajada rivojlantiradi. Badiiy matnlar o‘qish jarayonini faqat texnik o‘qishdan ko‘ra chuqur mazmunli tahlil jarayoniga aylantiradi — bu jarayon til bilimlarini real kontekstda qo‘llashga undaydi va shaxsiy fikrni shakllantiradi. Olim X.B. Tursunovning fikricha, o‘qish — bu matn bilan muloqot qilish, uning ma’nolarini anglash va talabaning individual munosabatini rivojlantirish jarayoni hisoblanadi, shuning uchun badiiy matnlar o‘qish kompetensiyasini shakllantirishda muhim o‘rin tutadi. Shuningdek, pedagogik tadqiqotlar badiiy matnlar orqali o‘qish strategiyalarini rivojlantirish nafaqat lug‘at boyligini oshirish, balki talabalarning matnga munosabatini chuqurlashtirishga xizmat qilishini ta’kidlaydi. Bu o‘rganish matn mazmunini tushunish, asosiy g‘oyalarni ajratib olish, muallif pozitsiyasini aniqlash va kontekstual tahlil qilish gibi kompleks ko‘nikmalarni shakllantiradi, bu esa bo‘lajak o‘qituvchilarning til kompetensiyasini yanada mustahkamlaydi. Empirik ma’lumotlar shuni ko‘rsatdiki, tajriba guruhi talabalarida asliy badiiy matnlar bilan ishlash natijasida o‘qish malakalari ijobiy o‘zgarishlarga uchradi. Xususan, matnning leksik, semantik va stilistik tuzilishini tahlil qilish ko‘nikmalari sezilarli darajada oshdi, bu esa ularning tilni amaliy qo‘llash qobiliyatini yaxshiladi.[3].

Muhokama (Discussion)

Olingan natijalar shuni ko'rsatadiki, asliy badiiy matnlarni o'qitish jarayoniga tizimli yondashuvni joriy etish til o'rganuvchilarning kompleks til kompetensiyasini shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Bu nuqtayi nazar pedagogik nazariyotchi Linda Tursunov tomonidan ilgari surilgan fikrlar bilan uyg'undur: o'qish nafaqat matnni qayta ishlab chiqarish emas, balki matnga faol munosabat, anglash va shaxsiy munosabatni yaratish jarayonidir. Badiiy matnlar orqali tanqidiy fikrlashni rivojlantirish haqidagi tadqiqotlar ham shuni ko'rsatadiki, matn tahlili orqali talabalar murakkab fikrlarni ifodalash, izoh berish, qarama-qarshi nuqtai nazarlarni tahlil qilish kabi yuqori kognitiv ko'nikmalarni shakllantiradi. Olimlar ta'kidlaganidek, tanqidiy fikrlashni rivojlantirish uchun muammoli savollar, savol-javob strategiyalari hamda matn bo'yicha diskussiyalar samarali vositalardir. Shu bilan birga, badiiy matnlarning madaniy konteksti til o'rganuvchilarga tilda ifoda etilgan madaniy va ijtimoiy qadriyatlarni tushunishga yordam beradi, bu esa tilni chuqur o'zlashtirish va madaniy kompetensiyani shakllantirishda muhim ahamiyatga ega. Badiiy matnlar til o'rgatuvchilarga madaniy kontekstni ham tahlil qilish imkonini beradi, shuning uchun tilni integrativ uslubda o'rgatishda badiiy matnlarning o'rni yanada oshadi. Olingan natijalar ishlab chiqilgan modelning samaradorligini tasdiqlaydi. Model asosida tashkil etilgan o'qitish jarayoni asliy badiiy matnlarni o'qitishni tizimli va izchil shaklda olib borishga imkon yaratdi. Bu esa badiiy matnlarni faqat til materiali sifatida emas, balki kasbiy tayyorgarlik vositasi sifatida qo'llash imkonini berdi.[4].

Xulosa (Conclusion)

Xulosa qilib aytganda, bo'lajak ingliz tili o'qituvchilarini asliy badiiy matnlarni o'qitish jarayonini takomillashtirish modeli ta'lim jarayonining samaradorligini oshiradi. Ishlab chiqilgan model talabalarning o'qish kompetensiyasi, til va kasbiy tayyorgarligini rivojlantirishga xizmat qiladi. Mazkur modelni oliy ta'lim muassasalarida amaliyotga joriy etish bo'lajak ingliz tili o'qituvchilarini tayyorlash sifatini oshirishga imkon beradi. Kelgusida modelni raqamli ta'lim texnologiyalari bilan integratsiyalash istiqbolli yo'nalish hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar (References)

1. Harmer, J. *How to Teach English*. London: Longman, 2015.
2. Lazar, G. *Literature and Language Teaching*. Cambridge: Cambridge University Press, 2009.
3. Richards, J. C., Rodgers, T. *Approaches and Methods in Language Teaching*. Cambridge, 2014.
4. Jalolov, J. J. *Chet tillarini o'qitish metodikasi*. Toshkent, 2012.